

UOT 632.484

PAMBIĞIN SORT VƏ NÜMUNƏLƏRİNİN V. VİLT XƏSTƏLİYİNƏ DAVAMLILIĞININ ÖYRƏNİLMƏSİ

O.H. MƏMMƏDOV, F.K.QƏHRƏMANOV, K.A. BAYRAMOV
Azərbaycan ET Pambıqçılıq İnstitutu

İnfeksiyon vilt fonunda müəyyən edilmişdir ki, orta hesabla (2011-2013) üç ildə seleksiya materialları arasında zərif lifli pambıq sortlarından Gəncə-197; Gəncə-46; Gəncə-156; Gəncə-136; Gəncə-196 və Gəncə-174. V. vilt xəstəliyinə yoluxmamışlar. Orta lifli pambıq sortlarından Gəncə-189; Gəncə-166; Gəncə-182; Gəncə-170; Gəncə-180; Gəncə-148 sortları V. vilt xəstəliyinə nisbətən az yoluxmuşlar (30,0-35,8% arasında).

Açar sözlər: pambıq bitkisi, seleksiya materialları, yeni pambıq sortları, vilt xəstəliyi, süni infeksiyon vilt fonu, sort nümunələri.

Pambıq bitkisinə ən çox ziyan vuran və geniş miqyasda yayılan Vertisillez vilt (solma) xəstəliyi Avstraliyada, Afrikada, şimali və cənubi Amerikada, Avropada, Asiyada, Hindistanda, Çində, Türkiyədə və sair regionlarda geniş yayılmışdır. P.N.Qolovin (1953), Dj Presli (1956) və s.

Xəstəliklərə vaxtında əhəmiyyət verilməyən, çox gec və keyfiyyətsiz zərərsizləşdirmə aparılan təsərrüfatlarda V.vilt xəstəliyi nəticəsində pambıq məhsulunun xeyli hissəsi itirilir. Vilt xəstəliyinin pambıq əkinlərinə vurduğu ziyan çox olur. Xəstəlik törədici infeksiyanın yoluxması nəticəsində məhsul itkisi əksər hallarda 10-15%, xəstəliyin inkişafı üçün əlverişli şərait olan illərdə isə 50-70%-ə çatır. Buna səbəb pambıq bitkisinin bir neçə il ərzində dalbadal eyni yerdə əkilməsi ilə əlaqədar yoluxma mənbəyinin kütləvi sürətdə artırılması ilə izah olunur.

A.D.Dadabayev (1959) hesab edir ki, seleksiya işində hibridləşmənin birinci nəslindən başlayaraq, süni vilt xəstəliyi ilə sirayətləndirilmiş vilt fonunda hökmən yoxlanılmalıdır.

Ayrı-ayrı illərdə Q.İ.Laqazidre (1947), H.Ə. Aslanov və s. (2012), S.N.Moskoves (1950), Ş.A.Səfərov (1951), F.Ə.Babayev (1978), O.H.Məmmədov (2005), O.H.Məmmədov (2011) və sairlərinin AzETPİ-də və AzETBMİ-da seleksion perspektiv və sənaye pambıq sortlarının vilt xəstəliyinə davamlılığını yoxlamaq üçün böyük tədqiqat işləri aparmışlar. Materialların analizi göstərmişdir ki, orta lifli pambıq sortlarının arasında vertisillez vilt xəstəliyinə davamlı sort yoxdur. Bununla yanaşı qeyd etmək lazımdır ki, sortlar biri digərinə nisbətən davamlıdır.

Q.Y.Qubanov (1969), İ.V.Kudaykinə (2012) görə kənd təsərrüfatı bitkilərində xəstəliklərə qarşı ən effektiv mübarizə tədbiri immunitetli və davamlı sortların əkilməsidir.

Aparılmış tədqiqatda məqsəd yeni pambıq sortlarının, sort nümunələrinin və seleksiya material-

larının, süni yaradılmış infeksiyon vilt fonunda xəstəliyə davamlılığına görə qiymətləndirilərək seçilmiş xəstəliyə davamlı sort və nümunələrin seleksiyaçıların və genetiklərin vilt xəstəliyinə davamlı sortların alınmasında başlanğıc, ümidverici materiallarla təmin etməkdən ibarətdir.

Tədqiqatın üsulu: Təcrübədə öyrənilən sort və nümunələrin hər təkrarı 6 m² olmaqla 4 təkrardan və bir cərgədən ibarətdir. Hər sortun ümumi sahəsi 24 m² olmuşdur. Təcrübənin sxemi 60x30 sm olmaqla hər yuvada 2 bitki saxlanılmışdır. Yeni pambıq sortları, sort nümunələri, seleksiya materialları, süni yaradılmış vilt fonunda öyrənilərək qiymətləndirilmişdir.

Viltə görə: Xəstəlik törədici köbələyin təmiz kulturası "Vertisillium dahliae" vələmirdə yetişdirilərək torpağa səpin vaxtı toxumla birlikdə hektara təqribən 300 kq hesabı ilə verilməli idi, şəraitdən asılı olaraq göstərilən xəstəlik törədici köbələyi süni sürətdə (təmiz kulturasını yetişdirmək mümkün olmadığına görə, payızda toplanmış qurudulub əzilmiş xəstə yarpaq kütləsindən istifadə olunmuşdur. Həmin kütlə səpin vaxtı toxumla birlikdə torpağa səpilmişdir.

Aparığımız tədqiqatlardan, eyni zamanda ədəbiyyat məlumatlarından məlumdur ki, xəstəlik törədici infeksiya 75%-ə yaxın pambıq bitkisinin yarpaqlarında toplanır. T.L.Dobrazrakova (1974).

Təcrübədə vilt xəstəliyinə yoluxma dərəcəsi üç ballı şkala üzrə müəyyən olunmuşdur: [Soyuz NİXi (1973)]

0.Sağlam bitkilər.

1.Bitkinin viltə yoluxmuş yarpaqlarının üzərində tək-tək ləkələr əmələ gəlir 0-25%.

2.Viltə yoluxmuş yarpaqlar 50%-ə qədər olmaqla, xəstəliyin təsirindən yarpaqların tökülməsi müşahidə olunur.

3.Bitkinin yarpaqları 75%-dən yuxarı viltə

